

קטע קריאה 11

קראו בעיון את הקטע, וענו על השאלות שאחריו.

- (1) לאחרונה גילו חוקרי מוח תאי עצב הפועלים כתגובה להפעלת שרירים או כתגובה לתחושה של כאב אצל הזולת. תאי עצב אלו נקראים תאי מראָה או תאי בבואה והם יכולים להסביר תופעות רגילות לכאורה, אך לא לגמרי הגיוניות כגון הרמה אינסטינקטיבית של היד כשאדם אחר נראה כעומד לחטוף מכה או פעולות המתפשטות בקרב בני אדם היושבים באותו מקום כגון צחוק או פיהוק.
- (5) תחילתו של גילוי זה במחקר שערכו חוקרים על תאי עצב באזור המוטורי בקליפת המוח של קופים. אזור זה במוח אחראי על התנועות הרצוניות ומפקח על ביצוען, הלכה למעשה, על ידי הפעלת השרירים. החוקרים גילו כי תאים אלו אכן הגיבו כאשר הקוף ביצע פעולות מוטוריות כגון תפיסה או בחירה של עצמים, אולם להפתעתם הם פעלו גם כאשר החוקר עשה פעולות דומות לעיני הקוף. לנוכח גילוי זה, העמיקו החוקרים בתופעה ומצאו כי חמישית מן התאים במוח הקוף, הנמצאים באזור המוטורי, מגיבים לגירויים חזותיים, בנוסף על תכנון תנועתו של הקוף, כפי שהיה ידוע עד אותו רגע. לתאי עצב אלו הם קראו כאמור תאי מראָה כיוון שהם מגיבים לגירויים חזותיים אצל הזולת.
- (15) השלב הבא היה לבדוק האם תאי מראָה קיימים גם במוח האדם. החוקר הראשון שמצא עדות לקיומם של תאים אלו אצל בני אדם בדק את שרירי ידיהם של מתנדבים, אשר התבקשו לצפות באדם אחר תופס חפץ כלשהו. כאשר אותו אדם תפס את החפץ, הופעלו אצלם שרירים שהיו פועלים לו הם עצמם היו תופסים את החפץ. אולם עדות זו, חשובה ככל שתהיה, לא היה בה תועלת באיתור מיקומם של תאי המראָה במוח האנושי. כדי לאתר את מיקומם של תאי עצב אלו במוח האנושי, נקטו חוקרים אחרים בשיטה של הדמייה. הם סרקו זרימה של דם במוח המצביעה על פעילות עצבית באותו אזור במוחם של מתנדבים. המתנדבים התבקשו שוב להביט באדם אחר תופס חפץ, או לחילופין לדמיין כאילו הם עצמם תופסים את החפץ, והתברר שפעלו אצלם אזורי מוח במקומות זהים לאלו של הקופים.
- (20) כיום, לדעת חוקרים רבים, נחשבים תאי המראָה כמי שאחראים לתקשורת בין פרטים, להעברת מידע בין פרטים, ובסופו של דבר גם להתפתחות השפה האנושית. בנוסף, יש הטוענים שתאי מראָה אף מעורבים בפענוח מחשבותיו וכוונותיו של הזולת, והיכולת שלנו לחוש אמפתיה כלפי בני אדם אחרים. לאור כל אלה נראה כי לתאי מראָה חשיבות רבה בפיתוח היכולות החברתיות של המין האנושי.
- (25)

השאלות

1. פעולות המתפשטות בקרב בני אדם היושבים באותו מקום מובאות בפסקה הראשונה כדוגמה ל-

- (1) תופעה רגילה והגיונית
- (2) פעולה הגורמת לצחוק או לפיהוק שמתרחשת כאשר אנשים יושבים בקבוצה
- (3) פעולות שמבצע אדם כתוצאה מקיומם של תאי מראָה במוחו
- (4) תנועה רצונית

2. מן הפסקה השנייה עולה כי תאים במוחו של הקוף פעלו "גם כאשר החוקר עשה פעולות דומות לעיני הקוף" (שורה 8). החוקרים מצאו כי הדבר נגרם משום ש-

- (1) הקופים הפעילו את אותם שרירים שנדרשו לחוקר על-מנת לבצע את הפעולה
- (2) הקופים הרגישו את הכאב של החוקרים
- (3) במוחם של הקופים קיימים תאי מוח המגיבים לגירויים חזותיים
- (4) הקופים ניסו לתקשר עם החוקר

3. "הם" (שורה 16) -

- (1) המתנדבים
- (2) החוקרים
- (3) תאי המראָה
- (4) הקופים

4. על פי הפסקה השלישית, מכך שאצל המתנדבים הופעלו שרירים שהיו אמורים לפעול לו הם עצמם היו תופסים את החפץ (שורות 15-16), הסיקו החוקרים כי _____, אולם _____.

- (1) תאי המראָה של האדם והקוף נמצאים באותו מקום / דרושה הדמייה על-מנת להוכיח זאת
- (2) קיימים תאי מראָה במוחם של בני אדם / המתנדבים לא ידעו לומר היכן הם ממוקמים
- (3) תאי המראָה אצל האדם נמצאים במקום זהה לזה של הקופים / בני אדם משתמשים בהם
- (4) קיימים תאי מראָה במוחם של בני אדם / לא ידוע היכן תאים אלה ממוקמים

5. למה לדעת החוקרים, לא אחראים תאי המראָה?

- (1) להתפתחות השפה האנושית
- (2) לתחושת כאב
- (3) לתקשורת בין אנשים
- (4) להעברת מידע אחד לשני

6. איזו מן הכותרות הבאות מתאימה לקטע?

- (1) "המחקרים שהביאו לגילוי תאי המראָה"
- (2) "כיצד גילו חוקרים את קיומם של תאי מראָה אצל קופים?"
- (3) "תאי המראָה וחשיבותם"
- (4) "כיצד התפתחה השפה האנושית?"

קטע קריאה 12

קראו בעיון את הקטע, וענו על השאלות שאחרינו.

- (1) ספרות ילדים נכתבת, ברוב המקרים, כדי להעביר לילדים מסר ולעורר הזדהות עם סיטואציות שהם חווים. המחבר, בבואו לכתוב ספרות המיועדת לילדים, צריך להזדהות עם התחושות והרגשות שהם חשים על-מנת לאפשר להם להתחבר רגשית אל גיבורי הסיפור. באמצעות הגיבור מתפתחים ערכים חברתיים ומוסריים אצל הילד, אשר מחקה את התנהגותו של הגיבור ומגדיר את אישיותו בהתאם לכך. לכן, בחברה שוויונית ודמוקרטית, היינו מצפים למצוא סיפורי ילדים בהם הגיבורים אינם מופלים בשל מינם.
- (5) כאשר ערכו מחקר בקרב מתבגרים, מצאו כי הנבדקים, הן הגברים והן הנשים, מתייחסים לתכונות מסוימות כנשיות ולתכונות אחרות כגבריות. כך למשל, הגבר נתפס כאמיץ, בעל ביטחון עצמי וכושר מנהיגות מולד, בעל יכולת אנליטית גבוהה ובעל כשרון לעבודה עם מכשירים וחשמל. האישה, לעומת זאת, נתפסת כתלותית, רכלנית, מוטרדת מהמראה החיצוני שלה ובכיינית. כמו כן, התברר שגם הגברים וגם הנשים מעדיפים את התכונות הגבריות על פני התכונות הנשיות.
- (10) בבוא החוקרים לבדוק את מקורן של תפיסות אלו, נבדקו סיפורי ילדים רבים, החוקרים מצאו שגיבורי הסיפורים מתאימים לסטריאוטיפים כפי שתיארו אותם הנבדקים - הגיבורות תמיד מבינות לליבם של ילדים, רגישות, תלותיות ומסורות, ואילו הגברים הם בעלי ביטחון, סמכותיים, פיקחים ובעלי הידע. סטייה מן הסטריאוטיפים הללו קיימת רק אצל הגברים, שבחלק מהסיפורים מיוחסת להם, לדוגמה, אהבה לילדים. התפיסה הסטריאוטיפית של הנשים לא משתנה, וכמעט לעולם לא מיוחסות להן תכונות אשר נתפסות כגבריות. החוקרים העריכו שהסיבה להתפתחות התפיסה הסטריאוטיפית בקרב מתבגרים קשורה בין היתר בהוריהם, שנחשפו בילדותם לאותו עולם מושגים מוטעה, והמשיכו להעביר את אותו מסר לילדיהם.
- (15) התפיסה הסטריאוטיפית באה לידי ביטוי גם בבחירת המקצועות של הגיבורים הספרותיים. מקצועות כגון רופא, נגר, חייל וטייס הם שכיחים בקרב גברים, בעוד שעיסוקה של האישה כמעט שאינו מוזכר בספרות, ונראה כי דאגתה היחידה היא למשפחה וליצירת סביבה חמה ומגוננת עבור בעלה וילדיה. הנצחת הסטריאוטיפים באה לידי ביטוי גם במצג הוויזואלי של בני המשפחה - האב מוצג במקרים רבים כבעל מימדים גדולים, ואילו האם, בדרך כלל קטנה ממנו, מה שגורם לחלק מהקוראים לתפוס אותה גם כנחותה יותר.
- (20) החוקרים הסיקו שישנה השפעה רבה לאופן בו מוצגים הגברים והנשים בספרות הילדים על השרשת הסטריאוטיפים אצל מתבגרים. הילדים החשופים לספרות זו מאמצים כבר מגיל צעיר מאוד את התכונות "הרצויות" - גברים מפתחים ביטחון עצמי מופרז ואילו נשים מוצאות עצמן בעמדה נחותה יותר ומפתחות הערכה עצמית שלילית שמדכאת את אישיותן. החוקרים מאמינים ששינוי בתחום זה יכול להתרחש רק כאשר תגדל המודעות לתפיסה הסטריאוטיפית בקרב הורים ואנשי חינוך.
- (25) (30)

השאלות

1. מן הפסקה הראשונה משתמע כי "היינו מצפים למצוא סיפורי ילדים בהם הגיבורים אינם מופלים בשל מינם" (שורות 5-6) משום ש-

- (1) הכותב הוא אדם מבוגר שיכול להבחין בין טוב לרע
- (2) המסר המועבר בסיפורי ילדים אינו ברור לאיש
- (3) סיפורים אלה אינם מפתחים ומגדירים את אישיותו של הילד
- (4) שוויון בין נשים וגברים הוא אחד מערכי החברה המודרנית

2. למי מתייחסת המילה "אישיותו" (שורה 5)?

21 האישיות

האישיות היא תכונותיו הפנימיות, הכוללות את ערכיו, אמונותיו ורגשותיו.

- (1) למחבר
- (2) לילד
- (3) לגיבור
- (4) לגבר

3. "סטייה מן הסטריאוטיפים הללו קיימת רק אצל הגברים" (שורה 15) יכולה לבוא לידי ביטוי ב-

- (1) הפיכת האישה למנהיגה מלידה
- (2) הבעת רגישות אצל גברים
- (3) הצגת גברים העוסקים באלקטרוניקה
- (4) התייחסות לאישה כמי שתלויה בגבר

4. על פי הפסקה השלישית, אילו מהמקרים הבאים יכול להיחשב כתפיסה סטריאוטיפית?

- (1) אישה שיוצאת למלחמה
- (2) אישה שעובדת כרופאה
- (3) בעל שצעיר יותר מאישתו
- (4) אישה קטנת מימדים

5. "התכונות 'הרצויות'" (שורה 28) -

- (1) זהות לתכונות הסטריאוטיפיות
- (2) סותרות את התכונות הסטריאוטיפיות
- (3) מקיימות את המציאות בחברה המודרנית
- (4) סותרות את המציאות בחברה המודרנית

6. איזו מן העובדות הבאות אינה מוזכרת בקטע?

- (1) לספרות הילדים יש השפעה רבה על השרשת הסטריאוטיפים אצל מתבגרים
- (2) בסיפורי ילדים, האישה נתפסת כנחותה יותר ביחס לגבר
- (3) הגיבורים הספרותיים הם בדרך כלל חסרי מוסר ותומכים באפליה בין גברים לנשים
- (4) נשים וגברים כאחד מעדיפים את התכונות "הגבריות" על פני התכונות "הנשיות"

קטע קריאה 13

קראו בעיון את הקטע, וענו על השאלות שאחריו.

(1) פילוסופים רבים, אשר התוו את החשיבה הפילוסופית במשך שנים רבות, מצביעים על חשיבותה של השיטה שיצר הפילוסוף ברוך שפינוזה. גם מי שלא הזדהה עם תפיסתו של שפינוזה, לא יכול היה להתעלם ממנה שכן היא דוגמה למחשבה פילוסופית חסרת פשרות, בעלת מסקנות קיצוניות, שאינה מנסה כלל להתאים עצמה לשיטות המקובלות, והיא מאגדת בתוכה את תורת המוסר, הפסיכולוגיה, הפיסיקה, הפילוסופיה והדת. באופן דומה לתורתו, גם אישיותו של שפינוזה בעלת מעמד מיוחד, ולכן כונה לא פעם "פילוסוף הפילוסופים". הוא אופיין בכנותו, בשלוותו הנפשית, בדרך כתיבתו התמציתית והמיוחדת, ובהעדר ניסיונו להתפשר עם הקורא ולנסות להקל עליו.

(10) שפינוזה היה יהודי הולנדי, שנולד למשפחת אנוסים שברחה מספרד וחזרה ליהדותה. הוא גדל והתחנך כיהודי ולמד לימודי יהדות וקבלה. כאשר סיים את לימודיו הפורמליים, הוא פנה לכתביהם של פילוסופים יהודים, והקפיד לנהוג כיהודי לכל דבר ועניין. אולם לאחר מות אביו, החל שפינוזה להתקרב לחוגים נוצריים, הפסיק לשמור מצוות וחילל שבת בפרהסייה. כאשר הוא לא הסכים לחזור בו מהתנהגותו, למרות בקשתם החוזרת ונשנית של הרבנים היהודים, הוטל עליו חרם והוא הוקע מקהילת היהודים באמסטרדם. מאותו רגע, היהדות לא היוותה גורם בחייו או בתורתו של שפינוזה.

(15) ספרו הראשון נסב סביב הפילוסופיה של רנה דקארט, אבי הפילוסופיה המודרנית. למרות שהיה מדובר בספר פילוסופי, בחר שפינוזה לכתוב אותו בדרך גיאומטרית, בצורה של אקסיומות, תיאוריות והוכחות. בספר זה מתגלים ניצניהם של חילוקי הדעות שעתידים להתפתח בין שני פילוסופים חשובים אלה, וזאת על אף ששפינוזה החל את מחקר תורתו מתוך שיטתו של דקארט.

(20) את ספרו השני, בו מציג שפינוזה את תורתו הפוליטית ותפישתו הדתית, הוא פרסם בעילום שם כשלוש שנים מאוחר יותר. בספר הוא מנתח את ההיסטוריה היהודית ומניח את היסודות לביקורת המקרא המודרנית. תוכנו של הספר יצר סערה גדולה בהולנד, הוא הוחרם על ידי השלטונות ונאסר לפרסום ולהפצה. זמן קצר לאחר פרסומו, נפטר שפינוזה ממחלת השחפת וזהותו כמחברו של הספר השני במחלוקת נחשפה בפני כל.

(25) לאחר שבעיזבונו נמצאו ספרים רבים, שהממשלה ההולנדית ראתה בהם ספרי כפירה, הוחרמו כל כתביו של שפינוזה הן בקרב החוגים הדתיים והן בקרב אנשי תקופת ההשכלה. את ההערכה קיבל שפינוזה דווקא ממשוררים בתקופה הרומנטית, שהחלו להכיר בערכה של שיטת הכתיבה המיוחדת שלו. משוררים אלו ראו בו כמייסד הפילוסופיה הפאנתאיסטית, שאינה כופרת בקיומו של אלוהים, אלא בעלת תפישה שונה של קיומו (זאת בניגוד להערכות קודמות על כך ששפינוזה היה אתאיסט מושבע, האשמה שהוא עצמו הכחיש מכל וכל). בשלב מסוים, שיטתו נתפשה

(30) כאלטרנטיבה העומדת בפני אנשי מדע חילוניים, אשר אינם מסתפקים בהסברים מדעיים חלקיים של העולם, אלא שואפים להבין את כולו, מנסים למצוא משמעות רוחנית בחייהם ואינם מסוגלים לעשות כן במסגרות הדתיות הרגילות. אחד מהמדענים הידועים שאימץ את תורתו של שפינוזה היה אלברט איינשטיין שאמר "אני מאמין באלוהים, אבל האלוהים שאני מאמין בו הוא האלוהים של שפינוזה".

השאלות

1. שם מתאים לקטע יכול להיות -

- (1) קורות חייו של שפינוזה
- (2) הצגת התורה הפילוסופית של שפינוזה
- (3) מה בין שפינוזה לדקארט?
- (4) שפינוזה - אפיקורס בעל כורחו

2. "והיא" (שורה 4) -

- (1) אישיותו של שפינוזה
- (2) חשיבות השיטה שיצר שפינוזה
- (3) תפיסתו של שפינוזה
- (4) החשיבה הפילוסופית

3. מה מהבאים לא מוזכר בפסקה הראשונה כמאפיין של התפיסה של שפינוזה?

- (1) שהיא דוגמה למחשבה פילוסופית חסרת פשרות
- (2) שהיא מאגדת בתוכה תורות מתחומים שונים
- (3) שהיא תמציתית ומיוחדת
- (4) שהיא לא מנסה להתאים את עצמה לשיטות המקובלות

4. על פי הפסקה השלישית, ספרו ה_____ של שפינוזה עסק ב_____.

- (1) ראשון / אקסיומות של דקארט
- (2) שני / מחלת השחפת
- (3) ראשון / חילוקי הדיעות הרבים שלו עם דקארט
- (4) שני / תפיסתו הדתית ותורתו הפוליטית

5. פרסום ספרו השני של שפינוזה יצר סערה גדולה בהולנד משום ש-

- (1) הוחרם על ידי השלטונות
- (2) המשוררים אימצו אותו אל חיקם
- (3) זמן קצר לאחר פרסומו נפטר שפינוזה
- (4) הוא הניח את היסוד לביקורת המקרא המודרנית

6. לאיזו מהשאלות הבאות אין תשובה חד-משמעית בקטע?

- (1) מדוע הוטל החרם הגדול על שפינוזה?
- (2) מי העריך את כתיבתו של שפינוזה?
- (3) מדוע כונה שפינוזה "פילוסוף הפילוסופים"?
- (4) מהם חילוקי הדעות בינו לבין דקארט?

קטע קריאה 14

קראו בעיון את הקטע, וענו על השאלות שאחריו.

- (1) בביוטכנולוגיה, עושים החוקרים שימוש בתהליכי החיים במערכות הביולוגיות השונות לצורך פיתוח מוצרים בתחום הרפואה ולהגדלת רווחתו של האדם. הביוטכנולוגיה הימית היא תת-תחום חדש יחסית שתופס תאוצה רבה בשנים האחרונות. אחת ממטרות הביוטכנולוגיה הימית היא למצוא תרופות למחלות שטרם נמצא להם מרפא, בגופם של יצורים ימיים שאינם זזים ממקומם, כגון הספוגים, בשל יכולתם לייצר מטבוליטים משניים. מטבוליטים אלו הם חומרים כימיים רעילים, שאינם משתתפים בתהליך חילוף החומרים של בעלי החיים, ותפקידם למנוע מיצורים אחרים לטרוף אותם. התקווה הגדולה היא שחומרים אלה, שבני האדם החלו לחקור רק לאחרונה, יביאו את הפתרון למחלות כגון הסרטן והאיידס.
- (5)
- (10) הספוגים הם יצורים חסרי חוליות שאינם זזים ממקומם, והם גדלים לרוב על מצעים קשים, כגון שוניות אלמוגים. חילוף החומרים בספוגים נעשה באמצעות תעלות מים בגופם, המאפשרות הזרמת מים אל תוך ואל מחוץ לגופם של הספוגים. בתעלות אלו תלויה תזונת הספוגים, חילוף החומרים בגופם וסילוק ההפרשות ממנו. מה שאינו לוקח חלק בתהליך חילוף החומרים הם המטבוליטים המשניים, שנמצאים בספוגים בריכוז גדול ביחס ליצורים אחרים - ימיים או יבשתיים.
- (15) אחד החומרים הרעילים החשובים ביותר שגילו החוקרים בתוך הספוגים הוא הלטרנקולין, שלהערכתם, יכול לסייע לפיתוח תרופה למחלת הסרטן. חומר זה מיוצר על ידי הספוגים, מועבר לגופם של הדגים המנסים לאכול אותם וכך גורם למותם. חוקרים גילו כי חומר רעיל זה למעשה משפיע על צורת התא וחלוקתו אצל הקורבן, ולכן טמון בו הפוטנציאל לעיכוב גידולם של תאים סרטניים בגוף האדם. בנוסף גילו החוקרים, שעל אף שחומר זה פוגע ברוב בעלי החיים, ישנם יצורים שניזונים מהספוגים על בסיס קבוע. בעלי חיים אלה לא זאת בלבד שאינם נפגעים מהחומרים הרעילים, אלא הם אף משתמשים בהם כהגנה מפני טורפים.
- (20)
- על-מנת להפיק חומרים אלו למטרות מחקר, נדרשים תחילה החוקרים לקצור את הספוגים משוניות האלמוגים. החוקרים מקפידים על איסוף מבוקר של ספוגים על-מנת שאלה יוכלו להתחדש שוב והאיזון בטבע לא יפגע. הבעיה שהתגלתה לאחר הקציר הייתה שהחומרים הרעילים מיוצרים בספוגים בכמויות קטנות מאוד, והכמות המוגבלת אינה מאפשרת לחוקרים להשלים תהליכי מחקר ופיתוח בזמן סביר. לכן, נעשה ניסיון לגדל ספוגים במערכת סגורה ומבוקרת, אשר בדיעבד התגלה כבעייתי משתי סיבות עיקריות: הראשונה, שבהיעדר אספקה שוטפת של מי ים לצורך סינון המזון וסילוק ההפרשות, ההפרשות הרעילות של הספוגים הפכו למזיקות, והשנייה, שמקורות המזון של הספוגים הם מגוונים, והחוקרים התקשו ליצור תערובת מלאכותית שתעמוד בכל הדרישות.
- (30)

השאלות

1. "מטבוליטים משניים" (שורה 5) הם -

- (1) חומרים שנמצאים בגופם של חסרי חוליות בלבד
(2) שם נרדף ליצורים ספוגיים
(3) חומרים, שבשל ריחם, גורמים למשיכה של טורפים
(4) חומרים כימיים רעילים

2. לפי הפסקה השלישית, מדוע, לדעת החוקרים, בחומר הרעיל הנמצא בספוגים טמון הפוטנציאל לעיכוב גידולם של תאים סרטניים בגוף האדם?

- (1) כיוון שהחומר מיוצר בכמויות קטנות ולכן ניתן לכוון את הטיפול לתא ספציפי
- (2) כיוון שהחומר מיוצר על ידי הספוגים
- (3) כיוון שחומר זה משפיע על צורת התא וחלוקתו
- (4) כיוון שלא כל הטורפים נפגעים מחומר זה

3. המילים "שעל אף" (שורה 19) מרמזות על כך שיש סתירה מסוימת בין העובדה _____ ובין העובדה _____.

- (1) שהספוגים ניזונים מדגים שמנסים לאכול אותם / שבעלי חיים מסוימים ניזונים מהספוגים
- (2) שלטרנקולין קטלני לבעלי חיים מסוימים / שהוא מסייע להישרדותם של אחרים
- (3) שבעלי חיים מסוימים חיים לאחר שספגו חומרים רעילים שהיו בגופם של הספוגים / שהם מתגוננים מטורפים באמצעות חומרים אלו
- (4) שבעלי חיים מסוימים ניזונים רק מהספוגים / שהם ניזונים רק מדגים

4. על פי הפסקה הרביעית, החוקרים ניסו לגדל ספוגים במערכת סגורה כיוון ש-

- (1) לא הצליחו לגדל ספוגים בים הפתוח
- (2) לא ניתן לקצור ספוגים ללא איזון מבוקר בשוניית האלמוגים
- (3) החומר הרעיל בספוגים שנאספו היה קטן ולא הספיק למחקר
- (4) האיזון בטבע הופר ורצו לשתול ספוגים חדשים במקום אלה שנקצרו

5. "השנייה" (שורה 28) היא -

- (1) המערכת
- (2) הסיבה
- (3) הבעיה
- (4) ההפרשה הרעילה

6. שם מתאים לקטע יכול להיות -

- (1) האם מהספוגים יגיעו התרופות למחלות חשוכות מרפא?
- (2) מערכת חילוף החומרים של הספוגים
- (3) תרומתם של חומרים רעילים בטבע לריפוי מחלות באדם
- (4) סוף עידן המחלות

קטע קריאה 15

קראו בעיון את הקטע, וענו על השאלות שאחרי.

- (1) כאשר יצא הפורטוגזי פדרו אלווארס קבראל לכבוש שטחים חדשים ולהקים בהם מושבות פורטוגזיות, במקום לשוט להודו דרך חופיה המערביים של אפריקה, הוא החליט לפנות לכיוון מערב, אל מרכזו של האוקיינוס האטלנטי. כתוצאה מכך, הוא מצא עצמו עוגן לחופיה המזרחיים של יבשת אמריקה. קבראל ואנשי צוותו, אשר ניסו להימנע ממלחמות עם התושבים המקומיים, ניהלו משא ומתן עם השליט המקומי, וזה האחרון הסכים שהפורטוגלים יקימו עמדת מסחר במדינה.
- (5) פרנסתם של המתיישבים הראשונים הייתה הפקת צבע אדום לתעשיית הטקסטיל מעצים שצמחו בסמוך לחוף. הצבע האדום החזק הזכיר למתיישבים את צבע הגחלת הלוהטת, כך־כך בפורטוגזית, וכך ניתן למדינה שמה - ברזיל. בניגוד לעמיתיהם הספרדים שמצאו זהב בחופים המערביים של היבשת האמריקנית, בחופיה המזרחיים של ברזיל לא נמצא זהב ומתכות יקרות. וכך, בחיפושם אחר מקורות פרנסה, הבינו הפורטוגלים שהאקלים בצפון מזרח המדינה הוא אידיאלי לגידול קני סוכר. כפועל יוצא, הוקמו באזורים אלו מטעי סוכר רבים ועיקר ההתיישבות רוכזה באזור זה. בשלהי המאה ה-16, החלה תעשיית הסוכר לסבול מתחרות קשה מכיוון האיים הקריביים שהחלו אף הם לייצא סוכר. הדעיכה של האזור נמשכה כאשר באירופה החלו לגדל את קני הסוכר ולהפיק ממנו סוכר באופן עצמאי, ועד למאה ה-19, הפכו הדלות והעוני לסימני היכר של האיזור.
- (10) בד בבד, החלה צמיחה כלכלית בצפון המדינה והוקמו ערים רבות. את העיר סאו פאולו, העיר השנייה שהוקמה בברזיל, הקימו מיסיונרים נוצריים שניסו להכניס לחיק הנצרות את האינדיאנים שחיו באזור וכונו בפי כולם ממלוקוס. אלו חיו בחבורות נודדות, שנכנסו אל תוך המדינה מתוך מטרה ברורה למצוא זהב. בתחילת המאה ה-18, משימתם הוכתרה בהצלחה כאשר חלקם הצליח למצוא זהב. מקץ שנים בודדות, התגלו באזור מרבצים של מתכות נוספות וכן מרבץ יהלומים. גילויים אלו הביאו לנדידת מהגרים אל תוככי המדינה וכריית זהב הפכה למקצועם העיקרי של התושבים. כאשר הגיעה השמועה על כך למלך הפורטוגלי, הוא הכריז על המכרות כעל רכוש הפרטי והטיל על הכורים מיסים כבדים. אך גזירה זו לא הפסיקה את הבהלה לזהב אלא הגדילה את הרצון לכרות כמויות גדולות יותר. כך, כורים רבים שצברו הון והתעשרו מכריית זהב החלו להשתמש בעבדים לצורכי כריית הזהב. העבדים עבדו שעות רבות, וכאשר הזהב שעל פני השטח התמעט, נאלצו הכורים להיכנס אל בטן האדמה למציאת זהב. הכרייה המאומצת בעומק באדמה, ללא אויר ואור, בתוספת פיצוץ דינמיט תכופים, תבעה את חייהם של עבדים רבים.
- (20) בסוף המאה ה-19, לאחר שלוש מאות שנים שבהן הובאו עבדים מאפריקה לברזיל על-מנת לכרות זהב, באה לסיימה תקופת העבדות בברזיל. איזבל, נסיכת ברזיל, ניצלה את שהות אביה, פדרו השני, בביקור באירופה וחוקקה את 'חוק הזהב', שהביא לשחרורם הסופי של העבדים בברזיל. צעד זה לא התקבל בברכה אצל בעלי ההון, שהיו זקוקים לידיים עובדות, והם החלו בהפיכה צבאית להחלפת השלטון.
- (25) (30)

השאלות

1. על פי הפסקה השנייה, ממה התפרנסו המתיישבים בברזיל?

- (1) ליטוש יהלומים
- (2) גידול עצים בסמוך לחוף
- (3) כריית זהב
- (4) גידול קני סוכר

2. הצירוף "כפועל יוצא" (שורה 12) מובא -

- (1) מפני שהמשפט שלפניו מצביע על קשר בין האקלים לבין גידול קני סוכר
- (2) כדי לרמוז שהקמת מטעי קני הסוכר גרמה להתיישבות באזורים מסוימים
- (3) מפני שהמשפט שאחריו מסביר את הדעיכה ביצוא קני הסוכר
- (4) כדי לרמוז כי קשה לגדל קני סוכר וגם לייצא אותם ברווח גדול

3. "אלו" (שורה 18) -

- (1) המתיישבים הפורטוגלים
- (2) כורי הזהב
- (3) הממלוקוס
- (4) המסיונרים הנוצרים

4. על פי הפסקה השלישית, ברגע ששמע מלך פורטוגל על המשאב היקר הוא _____ וכתוצאה מכך _____.

- (1) הכריז על המכרות כעל רכושו הפרטי / הופחתו המיסים שגבה הממשל המקומי מכורים
- (2) חילק את המכרות בין הכורים הוותיקים / העבדים התמרמרו שלא ניתנה להם הזדמנות לפרוע את חירותם
- (3) הלאים את המכרות וגבה מיסים גבוהים / הגדילו הכורים את היקף עבודתם, תוך שהם נעזרים בעבדים
- (4) החל לייבא עבדים ממדינות אפריקה / אנשים רבים מתו בתוך המכרות התת קרקעיים

5. מה הייתה התוצאה של 'חוק הזהב'?

- (1) סיום תקופת השלטון המלוכני
- (2) סיום תקופת העבדות בברזיל
- (3) תחילת עצמאותה של הנסיכה איזבל
- (4) הרעת תנאי העבודה של בעלי ההון

6. שם מתאים לקטע יכול להיות -

- (1) העבדות בברזיל
- (2) גילוייה של ברזיל על ידי קבראל
- (3) ברזיל בשנותיה הראשונות
- (4) הבהלה לזהב

קטע קריאה 11

6	5	4	3	2	1	תרגיל
3	2	4	1	3	3	תשובה

קטע קריאה 12

6	5	4	3	2	1	תרגיל
3	1	4	2	2	4	תשובה

קטע קריאה 13

6	5	4	3	2	1	תרגיל
4	4	4	3	3	1	תשובה

קטע קריאה 14

6	5	4	3	2	1	תרגיל
1	2	3	2	3	4	תשובה

קטע קריאה 15

6	5	4	3	2	1	תרגיל
3	2	3	3	1	4	תשובה